

УДК 329:323(477)

Національна ідея як чинник консолідації українського суспільства

М.В. МОРАРЬ

Таврійський державний агротехнологічний університет, м. Мелітополь, Україна,
E-mail: morar.nikolay@mail.ru

Авторське резюме

Досліджується та визначається місце і роль національної ідеї у консолідації українського суспільства. Підкреслюється, що уперше за роки незалежності на весь зріст постало завдання подальшого зміцнення незалежної держави, збереження стабільності і міжнародної згоди, протистояння спробам розколати країну за ідеологічними і національними ознаками. Визначальну роль у цьому процесі повинна відіграти українська національна ідея, яка покликана забезпечити необхідну консолідацію, згуртованість та національну єдність української нації, а також інтеграцію національних меншин до її складу при збереженні та розвитку їх етнокультурних особливостей.

Аналізуються стан та перспективи розвитку національної ідеї. В цьому контексті робиться висновок, що українська національна ідея в останні роки стала предметом спекуляції з боку політичної еліти та лідерів і не приводить та й не може привести до консолідації політичних сил. Суспільство, держава повинні мати об'єднуючу ідею, цінності. Протягом багатьох століть такою об'єднуючою ідеєю була незалежність. Але ця ідея продовжувалася до тих пір, поки незалежність не стала реальністю.

Сьогодні необхідна ідея, яка б організувала суспільство на створення якісно нового рівня життя. Оскільки мало мати власні кордони, герб, гімн, прапор, парламент, президента. Життя повинно покращуватися, але покращуватися для всіх. Це повинно стати тією об'єднуючою ідеєю для політичної еліти та народу, яку однаково сприймали б і в Києві, й у Львові, й у Мелітополі.

Актуалізується та обґрунтовується необхідність формування консолідаційної ідеології, відтворення

системи цінностей, які б об'єднували учасників політичного процесу, здатних консолідувати українську громаду і привести український народ до злагоди і процвітання.

На наш погляд, ключовими цінностями національної ідеї повинні стати відчуття відповідальності за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість, освіченість.

Існування суспільства неможливе без інтегруючої ідеї, цілісність якої визначається духовною, творчою діяльністю особистості. Тому в епоху глобалізації великого значення набуває національна ідея, яка стає мірилом духовності і разом з нею - світоглядним забезпеченням способу вільного існування особистості, несе його ключові цінності. Вона протистоїть ідеологіям, що орієнтовані на уніфікацію переконань. Вироблення такої національної ідеї є для України справою надзвичайної ваги й актуальності, тому що власне на її основі повинні визначитися головні орієнтири і цінності розбудови держави в контексті євроінтеграції.

Ключові слова: національна ідеологія, ідеологія, менталітет, політична нація, політична еліта, політичний процес, політична стабільність, політична діяльність.

The national idea as a factor of consolidation of the Ukrainian society

N.V. MORAR

Taurian state agrotechnological university, Melitopol, Ukraine, E-mail: morar.nikolay@mail.ru

Abstract

Investigated and determined the place and role of the national idea in the consolidation of the Ukrainian society. It is emphasized that for the first time for years of independence in all growth faced the task of further strengthening the independent state, the preservation of stability and the interethnic consent, thwarting the attempts to split the country along ideological and national characteristics. The decisive role in this process should play a Ukrainian national idea, which is designed to provide the necessary consolidation, unity and national unity of the Ukrainian nation, as well as the integration of national minorities to its composition at the preservation and development of their ethno-cultural peculiarities.

Analyzed the condition and prospects of development of the national idea. In this context, the conclusion is that the Ukrainian national idea in recent years has been the subject of speculation on the part of political elites and leaders, and does not and cannot lead to the consolidation of political forces. Society, the state should have a unifying idea, values. For many centuries such a unifying idea was independence. But this idea lasted up until independence did not become a reality.

Today we need the idea that organized society to create qualitatively new level of life. Since not enough to have its own borders, emblem, anthem, flag, Parliament, presidency. Life should improve, but to improve for everyone. This should become the uniting idea for the political elite and the people that are the same perceived from above and in Kyiv and Lviv, and in Melitopol.

Updated and the necessity for formation consolidating ideology, reproduction system of values, which would unite the participants of the political process, capable to consolidate the Ukrainian community and to bring the Ukrainian people into harmony and prosperity.

In our opinion, the key values of the national idea should be the feeling of responsibility for the destiny of the country, patriotism, humanism, democracy, social justice, education.

The existence of society is impossible without integrating ideas, the integrity of which is determined by the spiritual and creative activity of the person. Therefore, in the era of globalization is the great importance of the national idea, which becomes the measure of spirituality and with it, world Outlook ensuring image of freedom of personality, is its key values. It is opposed ideologies that are focused on the unification of convictions. the formation of a national idea for Ukraine is extremely important, because it is on its basis shall be defined baselines and values development of the state in the context of European integration.

Key words: national ideology, ideology, mentality, political nation, political elite, political process, political stability, and political activities.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство продовжує переживати один із найскладніших періодів своєї історії. Уперше за роки незалежності на весь зріст постало завдання подальшого зміцнення незалежної держави, збереження стабільності і міжнаціональної згоди, протистояння спробам розколотися країну за ідеологічними і національними ознаками. Визначальну роль у цьому процесі повинна відіграти українська національна ідея, яка покликана забезпечити необхідну консолідацію, згуртованість та національну єдність української нації, а також інтеграцію національних меншин до її складу при збереженні

та розвитку їх етнокультурних особливостей.

Принагідно підкреслимо, що саме національна ідея відіграє головну роль у формуванні політичної нації. До політичної нації в Україні, як відомо, належать українці, росіяни, білоруси, угорці, євреї та інші етнонаціональні групи. Становлення української політичної нації, на думку науковців, можливе тільки на загальноцивілізаційних принципах громадянського суспільства, тоді, коли будуть створені економічні, соціальні, духовні умови, які працюють на націю. Будь-яке суспільство, щоб стати нацією, крім об'єднання спільними економічними інтересами, повинно інтегруватися ще й до-

датковими зв'язками, як то: спільністю мови, культури, особливостями національного менталітету. Ігнорування ж цих зв'язків, байдуже ставлення до питань формування національної ідеї, яка б згуртувала націю, веде до розшарування суспільства на групи, клани, релігійні, етнічні утворення, а це вже становить небезпеку самому існуванню держави. Тому без національної ідеї неможливо побудувати незалежну державу.

Нарешті в епоху глобалізації національна ідея стає мірилом духовності і протистоїть ідеологіям, орієнтованим на уніфікацію національних відмінностей і цінностей. Вироблення такої національної ідеї, як справедливо відзначає М. Дмитренко, стає для України справою надзвичайної ваги й актуальності, тому що саме на її основі повинні визначатися головні орієнтири і цінності розбудови держави в контексті євроінтеграції [1 с. 181].

В цьому плані слід відзначити, що, на великий жаль, українська національна ідея в останні роки стала предметом спекуляції з боку політичної еліти та лідерів і не приводить та й не може привести до консолідації політичних сил. Суспільство, держава повинні мати об'єднуючу ідею, цінності. Протягом багатьох століть такою об'єднуючою ідеєю була незалежність. Але ця ідея продовжувалася до тих пір, поки незалежність не стала реальністю.

Сьогодні необхідна ідея, яка б організувала суспільство на створення якісно нового рівня життя. Оскільки мало мати власні кордони, герб, гімн, прапор, парламент, президента. Життя повинно покращуватися, але покращуватися для всіх. Це повинно стати тією об'єднуючою ідеєю для політичної еліти та народу, яку однаково сприймали б і в Києві, й у Львові, й у Мелітополі.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема національної ідеї, осягнення ціннісних визначень політичного, соціального, культурного буття - одна з центральних в історії і політології.

Нагадаємо, що теоретиками української національної ідеї стали М. Костомаров, Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський, М. Міхновський, В. Чорновіл, Л. Лук'яненко. Зокрема, І. Франко був одним із перших в українській політичній думці, хто сформував концепцію політичної самостійності України. Проблему національної ідеї, політичного, економічного, соціального, культурного розвитку він вбачав у визначенні основних, системовизначальних цінностей, які конкретизують суть функцій тієї ж держави, влади, інституцій [9, с. 401-409; 10, с. 410-412].

Таким чином, національна ідея повинна бути життєво визначальною як для цих окремих сфер буття, так і для самої людини. А звід-

си і особливе місце людини в політичній системі, що визначає і сенс, і перспективи життя взагалі.

Серед сучасних дослідників української національної ідеї можна виділити В. Бебика, М. Дмитренка, В. Кременя, І. Кресіну, М. Обушного, Ф. Рудича, Ю. Римаренко, О. Пашкова та інші. Слід підкреслити, що досліджувана проблема має міждисциплінарний характер - наукові розвідки здійснюють як представники політичної науки, так і суміжних із нею дисциплін - історії, права, науки, державного управління тощо. Отже, окремі аспекти даної теми досить активно визначають вітчизняні науковці. Але вона досі не вирішена і потребує подальшого вивчення.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні змісту української національної ідеї та її ролі як чинника консолідації українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Чіткого визначення національної ідеї поки що не існує. Українські політологічні словники дають такі визначення «національної ідеї»: 1) політичний проект майбутнього нації, імператив її свідомості й чину, смисложиттєвий чинник національного розвитку; 2) певний комплект вірувань, національного світобачення і розуміння своєрідний духовно - інтелектуальний потенціал нації, людини - державотворця і співгромадянина; 3) система ціннісних орієнтирів, що полягає в урахуванні інтересів усіх верств суспільства, усіх народів; 4) форма державного самоусвідомлення народу, показник того, як народ розуміє себе, своє місце і роль у світі [6, с. 386-387; 7, с. 512].

На наш погляд, усі пункти мають безпосереднє відношення до формування національної ідеї та її ролі як чинника консолідації українського суспільства. Тобто, національна ідея - це квінтесенція менталітету, спосіб осмислення глибинної сутності свого народу, в якій відображені його духовна першооснова, мета, сенс фундаментальні принципи існування та зумовлює суспільний розвиток.

Головна особливість національної ідеї полягає в тому, що вона під впливом часу і обставин може змінюватися, переформовуватися. Пошуки «нової» національної ідеї, як символу розвитку, або ж через намагання зруйнувати стереотипні уявлення про певну націю, як справедливо відзначає О. Засморжук, є своєрідним символом розвитку, що ні в якому разі не заперечує ідею стабільності національного менталітету, ментальності, а лише підкреслює те, що окремі його риси, особливості можуть проявлятися лише під тиском обставин, або з приходом «правильного» часу для їх розкриття на повну силу [2 с. 328].

Особливо підкреслимо, що національна ідея, а також національна свідомість, культу-

ра, духовність повинні об'єднувати та згуртувати суспільство. Усі складові державотворення немислимі без сильної національної ідеї. Чим потужнішим буде духовне ядро нації, тим більше шансів для одужання суспільства, відтворення національної еліти, яка консолідує його, забезпечує національне пробудження та самовизначення народу. В цьому контексті варто відзначити, що в Україні, яка не є моноетнічною державою, національна ідея повинна розглядатися також як програма побудови етнічних і соціально - політичних відносин у суспільстві, що ґрунтується на самоідентифікації нації у вирішенні проблем етнічних спільнот.

Наголосимо, що в Україні відбувається фрагментація соціуму по лінії ідеологічного протистояння полярних політичних груп, які сповідують несумісні один з одним суспільно-політичні проекти. Саме в цьому плані сучасна українська національна ідея має увібрати в себе загальнонаціональну світовою спільнотою справжні гуманістичні, демократичні принципи, забезпечити їхнє послідовне практичне втілення. Вона має бути використана, передусім, для побудови громадянського суспільства. Але в сфері формування останнього її найважливішим, пріоритетним завданням є об'єднання українського народу, неминуче пов'язане з усуненням повних розбіжностей між громадянами західних і східних регіонів України, прихильниками численних релігійних конфесій, представниками політичних сил, соціальних прошарків, носіями різних ідеологій [3, с. 25].

Досвід людського співтовариства показав небезпеку поділу суспільства за ідеологічним принципом, особливо якщо це робиться на державному рівні. Йдеться про те, щоб зусилля політичних суб'єктів та інститутів спрямовувалися не на боротьбу з ідеями, сформованими у людини через певні об'єктивні причини, а на створення умов, які б об'єктивно не штовхали людину на барикади, а спонукали до праці, що дає матеріальні вигоди й духовний спокій. Саме це забезпечить суспільству політичну стабільність і процвітання.

Як відомо, громадянське суспільство ґрунтується на принципі ідеологічного плюралізму. Але цей принцип не виключає, а передбачає наявність ідеологічного консенсусу щодо найбільш важливих і значущих для розвитку суспільства цінностей. Досвід підтверджує, що ці цінності можуть бути визначені насамперед у рамках політичної нації, яка спроможна об'єднати Україну, яка після останніх президентських і парламентських виборів особливо відчутно розкололася ідеологічно на дві половини - Схід і Захід.

Автор поділяє точку зору Ф. Рудича про те, щоб подолати цей розкол. Але для цього слід рішуче відкинути націоналістичні концепції «української України» і «України для україн-

ців», які до останнього часу утверджувалися на державному рівні і, по суті, є спробою формування не національної ідеології, а ідеології «гіткульної нації», що внесло розкол у багатонаціональне українське суспільство і поставило під загрозу цілісність України [8, с. 8].

Варто відзначити, що без ідеологічних, безідейних суспільств об'єктивно не існує. Ідеологія - це духовний фундамент, на якому будується свідомість людини. Кожна нація, як слушно відзначає М. Обушний, має свою ідеологію і жодні зміни у суспільному житті неспроможні знищити те, що закладено в природі людини - потребу в ідеології як у усвідомленій меті суспільної діяльності [4, с. 112]. При цьому слід виходити з того, що процес трансформації суспільства характеризується протиріччям між установленими традиційними цінностями народу, його культурою і тими ліберальними цінностями, яких вимагає сьогодення. Розпад традиційної спільноти, поява в ній угруповань населення із протилежним способом мислення і життя ведуть до розколу світоглядної основи спільноти. Тому ідеологія повинна, відповідати життєвим реаліям і, головне, врахувати інтереси широких верств населення. Бо, як кажуть на Близькому Сході, тисячу нових храмів не гарантують й на сантиметр наближення людини до Бога.

Ключовими цінностями загальногромадянської консолідованої ідеології могли б стати відчуття відповідальності за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість, освіченість і, що особливо важливо, - науково об'єктивне висвітлення історії становлення й утвердження Української держави. Історія має об'єднувати, а не сіяти розбрат між громадянами.

Вирішальною передумовою формування політичної нації, на думку науковців, є наявність загальнонаціонального лідера і сформована політична еліта. Не останню роль у вирішенні цього завдання може і має відіграти, зокрема, духовна еліта, яка повинна не стояти осторонь від політичних процесів, що відбуваються в державі, насамперед у формуванні консолідаційної ідеології, національної ідеї, яка б об'єднала політичну націю, і сказати своє слово так голосно, щоб його почули і суспільство, і владні структури [5, с.49].

Для збереження спокою в країні необхідно ретельно відфільтрувати і творчо переосмислювати запозичені із світового досвіду державотворчі процеси, цілеспрямовано, але толерантно поширювати їх у маси. І це є одним із важливіших завдань ідеології національної ідеї, функція якої полягає в забезпеченні інтеграції розколотої спільноти. За вмילו виробленої та пропагованої національної ідеї України, яка після проголошення незалежності вважалася однією з найбільш розвинених країн сві-

ту, не знала б такого економічного й духовного занепаду. Зрозуміло, що сама національна ідея не може вберегти суспільство від корупційності, клановості, бездуховності. Ми ніколи не витягнемо економіку до тих пір, справедливо вважає М. Дмитренко, поки відкладатимемо на потім питання ідеологічної, духовної та освітньої сфери. Тому що між ним діє нерозривний взаємозв'язок [1, с.183]. Владним структурам час зрозуміти, що тільки освіта може сформувати націю, що тільки вона належно може поширити українську національну ідею. Освіта повинна рости націю.

Політична освіта виступає джерелом формування політичної свідомості особистості - політичних знань, переконань, поглядів, оцінок, установок та ідеалів. Теперішній стан українського суспільства вимагає від кожної людини усвідомленого відношення до політичних подій, що відбуваються в країні та світі, вміння дати правильну світоглядну оцінку, оволодіння практичними навиками участі в громадянському житті. Політична освіта як фактор формування політичної культури має не лише надавати політичні знання, на основі яких формуються уявлення щодо форм і способів функціонування громадянина у політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави, але й формувати певні політичні уміння, якості та чесноти.

Тому нині гуманітарні знання, рівень освіти, її практична орієнтація розглядаються науковцями як необхідне джерело розвитку політичної системи суспільства, в якому не тільки зростає значення гуманітарної освіти, а й змінюється її зміст, форми та методи. Крім того, ми живемо у все більш конкурентному світі, і без національного згуртування, патріотичного, громадянського виховання, особливо молоді, нам не досягти гідного для України місця ні

в Європі, ні у світі. Патріотизм, жертвовність практично не залежать від матеріального становища людини.

Таким чином, національна ідея, а також національна свідомість, національна освіта, культура, духовність повинні об'єднувати та згуртовувати суспільство. Усі складові державотворення немислимі без сильної наскрізної національної ідеї, у тому числі не тільки освіта, культура, політика, але й економіка.

Висновки. Уперше за роки незалежності постало завдання подальшого зміцнення незалежної держави, збереження стабільності і міжнаціональної згоди, протистояння спробам розколотися країну за ідеологічними і національними ознаками. Визначальну роль у цьому процесі повинна відігравати українська національна ідея, яка покликана забезпечити необхідну консолідацію, згуртованість та національну єдність української нації, а також інтеграцію національних меншин до її складу при збереженні та розвитку їх етнокультурних особливостей. На наш погляд, ключовими цінностями національної ідеї повинні стати відчуття відповідальності за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість, освіченість.

Існування суспільства неможливе без інтегруючої ідеї, цілісність якої визначається духовною, творчою діяльністю особистості. Тому в епоху глобалізації великого значення набуває національна ідея, яка стає мірилом духовності і разом з нею - світоглядним забезпеченням способу вільного існування особистості, несе його ключові цінності. Вона протистоїть ідеологіям, що орієнтовані на уніфікацію переконань. Вироблення такої національної ідеї є для України справою надзвичайної ваги і актуальності, тому що власне на її основі повинні визначатися головні орієнтири і цінності розбудови держави в контексті євроінтеграції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дмитренко М. Політична система України: розвиток в умовах глобалізації та інформаційної революції [Тексти] / М.А. Дмитренко: Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, ін-т оператив. діяльн. та держ. безпеки. - К.: Знання України, 2008. - 544 с.
2. Засморжук О.О. Ментальність чи менталітет - що відіграє першочергову роль у формуванні обличчя суспільства / О.О. Засморжук // Гілея: науковий вісник. - Вип. 812 (№ 2). - Київ, 2014. - с. 325-329.
3. Коваленко В. Сучасна українська національна ідея як невід'ємний чинник побудови громадянського суспільства / В. Коваленко // Віче. - 2011. - № 23. - с. 23-27.
4. Обушний М.І. Партіологія : Навчальний посібник / М.І. Обушний, М.В. Примуш, Ю.Р. Шведа ; За ред. М.І. Обушного. - К.: Арістей, 2006. - 432 с.
5. Політичний клас у сучасній Україні: специфіка формування, тенденційності розвитку / За заг. ред. Ф.М. Рудича. - К.: Парламентське вид-во, 2010. - 336 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемшученка., В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенко. 2-ге вид., доп. і перероб. - К.: Довіра, 2004. - 740 с.
7. Політологічний словник / Ю.С. Шемшученко (відп.ред.), В.П. Горбатенко (упоряд.). - К.: Знання, 2005. - 735 с.
8. Рудич Ф.М. Політичний режим в Україні: спроба політологічного аналізу / Ф.М. Рудич // Політичний менеджмент. - № 2(47). - 2011. - С. 13-43.
9. Франко І. Одвертий лист до галицької української молодіжної / І. Франко // Зібрання творів: у 50-ти т. -

К.: Наукова думка, - 1986. т. 45. - 575 с.

10. Франко І. Наш погляд на польське питання /І. Франко //Зібрання творів: у 50-ти т. - К.: Наукова думка, - 1986. т. 45. - 575 с.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2014

REFERENCES:

1. *Dmytrenko M.* Politychna systema Ukraïna: rozvytok v umovakh ghlobalizaciji ta informacijnoji revoljuciji (The political system of Ukraine: development in the context of globalization and the information revolution). К.: *Znannja Ukraïny*, 2008. 544 p.
2. *Zasmorzhuik O.O.* Mentalnistj chy mentalitet - shho vidighraje pershocherghovu rolj u formuvanni «oblychchja suspiljstva (Mentality or mindset - that plays a primary role in shaping the «face of society»). *Ghileja: naukovyj visnyk*. Вуп. 812 (№ 2). Kyjiv, 2014. p. 325-329.
3. *Kovalenko V.* Suchasna ukrajinsjka nacionaljna ideja jak nevid'jemnyj chynnyk pobudovy ghromadjansjkogho suspiljstva (Modern Ukrainian national idea as an essential factor in building a civil society). *Viche*. 2011. № 23. p. 23-27.
4. *Obushnyj M.I.* Partologhija :Navchalnyj posibnyk (Partolohiya: Manual). К.:*Aristej*, 2006. 432 p.
5. Politychnyj klas u suchasnij Ukraïni: specyfika formuvannja, tendencijnosti rozvytku (The political class in modern Ukraine: specific formation of bias). К. : *Parlamentsjke vyd-vo*, 2010. 336 p.
6. Politologhichnyj encyklopedychnyj slovnyk (Encyclopedic Dictionary of Political Science). К. : *Dovira*, 2004. 740 p.
7. Politologhichnyj slovnyk (Political Science Dictionary). К.: *Znannja*, 2005. 735 p.
8. *Rudyk F.M.* Politychnyj rezhym v Ukraïni: sproba politologhichnogho analizu (Political regime in Ukraine: an attempt of political analysis). *Politychnyj menedzhment*. № 2(47). 2011. P. 13-43.
9. *Franko F.* Odvertij lyst do ghalycjkoji ukrajinsjkoji molodjozhy (Openly letter to the Ukrainian Galician molodjozhy). *Zibrannja tvoriv: u 50-ty t.* К.: *Naukova dumka*, 1986. V. 45. 575 p.
10. *Franko I.* Nash pohljad na poljsjke pytannja (Our view on the Polish question). *Zibrannja tvoriv: u 50-ty t.* К.: *Naukova dumka*, 1986. V. 45. 575 p.

Морарь Микола Васильович – доктор політичних наук, професор
Таврійський державний агротехнологічний університет
Адреса: 72312, м. Мелітополь, просп. Богдана Хмельницького, 18
E-mail: morar.nikolay@mail.ru

Morar Nikolai Vasyliovych – doctor of political sciences, Full Prof.
Taurian state agrotechnological university
Address: 18, Bohdana Khmelnytskoho avenue, Melitopol, 72312
E-mail: morar.nikolay@mail.ru